

Voorwaarden voor Goed Beoordelen bij Lichamelijke Opvoeding



Verwijs naar dit document als:

Slingerland, M., Weeldenburg, G., Van Dokkum, G., Borghouts, L. (2014). *Voorwaarden voor Goed Beoordelen bij Lichamelijke Opvoeding*. Eindhoven: Fontys Sporthogeschool.

Hierna volgen een aantal voorwaarden voor een goed beoordelingssysteem. Wanneer dit systeem niet goed in elkaar steekt, zal de leerling wellicht niet begrijpen waaróm er wordt getoetst, het niet eens zijn met de beoordeling, niet het idee hebben dat er iets wordt geleerd, of niet het idee hebben te kunnen tonen wat hij/zij waard is. Ook moet een goed beoordelingssysteem borgen dat de beoordeling eerlijk verloopt, dus zo veel mogelijk onafhankelijk van de beoordelaar en het moment van beoordelen.

Relevantie

Wat je beoordeelt, moet relevant zijn in het licht van de doelen van het vak. Zo schreven we bijvoorbeeld al eerder, dat het beoordelen van 'inzet' niet relevant is. Je moet kunnen uitleggen aan leerlingen, ouders en collega's waarom het belangrijk is dat leerlingen bijvoorbeeld zelf een spel kunnen regelen, en dat je ze dus daarop beoordeelt.

Als overkoepelende doelstelling voor het vak is geformuleerd:

"Voornaamste uitgangspunt voor het vak is dat jeugdigen op school, steeds vanuit een pedagogisch perspectief, (meer) bekwaam raken voor deelname aan sport en bewegingssituaties, als onderdeel van een gezonde en actieve leefstijl." {Brouwer:2011wj}. Dit "bekwaam" is verder uitgewerkt in een aantal aspecten; er wordt gesproken van een meervoudige bekwaamheid. De leraar LO moet de leerlingen:

- Beter leren bewegen (bewegingsbekwaamheid);
- Bewegen leren regelen (regelbekwaamheid);
- Leren samen te bewegen (omgangsbekwaamheid);
- Leren over bewegen (kennis en inzicht). {Bax:2017um}

Deze bekwaamheden zien we ook terug in de kerndoelen en eindtermen voor het VO. Kerndoelen gelden voor de gehele onderbouw van het VO. Ze zijn wettelijk vastgelegd en geven richtlijnen en minimumeisen voor het onderwijsaanbod en het niveau van kennis en vaardigheden dat kinderen opdoen. Eindtermen beschrijven de kennis, inzichten en vaardigheden waarover een leerling of student aan het einde van een opleiding minimaal zou moeten beschikken. Ze zijn verschillend geformuleerd voor het vmbo en voor havo/vwo. Wanneer je als vaksectie LO je vakwerkplan in gaat vullen, zijn de kerndoelen en eindtermen het meest logische uitgangspunt. Hieraan moet je immers wettelijk gezien minimaal voldoen. En voor de beoordeling geldt dan ook dat deze hierbij zou moeten aansluiten, anders is deze niet relevant. Alle vier de bekwaamheden zouden daarbij aan bod moeten komen.

Maar ook voor de verschillende beoordelingsmomenten binnen een bekwaamheid geldt dat je jezelf goed moet afvragen welke relevant zijn voor het te bereiken doel. Als voorbeeld nemen we een van de eindtermen bewegingsbekwaamheid van het vmbo, onderdeel turnen:

De kandidaat kan alleen en in samenwerking met anderen, één of meer van de volgende turnactiviteiten uitvoeren: steun- en vrij springen, herhaald springen, zwaaien, balanceren en acrobatiek.

Het gaat hier om het 'kunnen uitvoeren'. De eisen die je stelt aan het niveau van dit 'kunnen uitvoeren' zijn niet nader omschreven. Dit hoeft dus zeker geen 'ideale' wedstrijdtechniek te zijn; dat is niet relevant. Je zou als vaksectie LO *samen* moeten bepalen welke vaardigheden je het meest relevant vindt binnen deze turnactiviteiten, en op welk niveau. Wanneer je doel is om leerlingen kennis te laten maken met turnen, en hen daartoe enkele belangrijke basisvaardigheden aan te leren, welke zijn daarvoor dan het meest geschikt? Daarbij is ook de brede toepasbaarheid een belangrijke overweging. Waaraan heeft een leerling bijvoorbeeld het meeste met het oog op buitenschoolse sportbeoefening, binnen of buiten het turndomein?

Constructive alignment

Stel dat het doel van je onderwijs in een bepaalde periode is, om leerlingen beter te leren *turnen*. Je geeft vervolgens les in *atletiek* en *spel*. En als afsluitende toets beoordeel je *bewegen op muziek*.

Iedereen zal begrijpen dat dit onlogisch is; het is dan ook nogal een extreem voorbeeld. Toch blijkt dat in de praktijk leerdoelen, leerinhoud en beoordeling lang niet altijd goed op elkaar zijn afgestemd.

We kijken als voorbeeld naar de volgende eindterm (havo/vwo):

Domein C: Bewegen en regelen

3. De kandidaat kan (samen met anderen) ondersteunende en leidinggevende rollen in bewegingssituaties vervullen, waarbij het gaat om:

- bewegingssituaties inrichten, op gang brengen en op gang houden;*
- minimaal twee door de leerling te kiezen rollen van instructeur, coach/begeleider, scheidsrechter/jurylid en organisator.*

Stel dat een leerling kiest om de rol van scheidsrechter te willen vervullen. Dan zal je:

- a) de leerling moeten duidelijk maken wat deze hiervoor moet leren (leerdoelen);
- b) de leerling de kans moeten geven om hierin te oefenen (leeractiviteiten);
- c) het vervullen van de rol van scheidsrechter moeten beoordelen aan de hand van criteria die zijn afgeleid van de gestelde doelen (beoordeling).

Wanneer je bijvoorbeeld alleen maar bewegingsvaardigheden toetst, of in de les alleen maar feedback geeft op bewegingsvaardigheden, betekent dit dat je (onder andere) het domein 'Bewegen en Regelen' niet voldoende afdekt.

Doelstellingen, lesinhouden en beoordeling dienen een logisch geheel te vormen. Dit noemt men ook wel 'constructive alignment'.

Zie ook:

Borghouts, L., Weeldenburg, G., Slingerland, M., Van Dokkum, G. (2015) Doelen, lessen en beoordelen: één geheel; constructive alignment bij LO. *Lichamelijke Opvoeding 2*, 38-41.

Ruimte voor leerwinst

Momenteel is het op veel scholen gebruikelijk om te werken met korte lessenreeksen van een week of drie. Telkens aan het einde van zo'n lessenreeks wordt er dan (door de docent) een beoordeling gegeven. Vanuit dat opzicht besteden docenten LO nu juist al erg veel tijd aan beoordelen. Gezien de tijd die (motorische) leerprocessen nodig hebben, is niet te verwachten dat dergelijke korte lessenreeksen een blijvend leereffect bewerkstelligen. Er is nauwelijks tijd om te leren. Dat betekent echter niet per se dat lessenreeksen langdurig hetzelfde onderwerp moeten hebben. Je kunt bijvoorbeeld ook voetbal, hockey en frisbee achter elkaar aan bod laat komen. Deze spelactiviteiten zijn allemaal te categoriseren als doelspelen (Weeldenburg, Zondag, & de Kok, 2016), en hebben daarom veel vergelijkbare kenmerken. Dit biedt de mogelijkheid om bepaalde aspecten die bij elk doelspel terugkomen te benadrukken, als leerdoel te formuleren en te beoordelen, en zo doorlopende leerlijnen te creëren. Zo'n aspect binnen doelspelen is dan bijvoorbeeld *vrijlopen*. Zo kun je tijdens de lessenreeks voetbal aandacht besteden aan vrijlopen, door de leerdoelen en beoordelingscriteria te verduidelijken. Leerlingen krijgen aan het eind van de lessenreeks voetbal feedback op wat ze daaraan nog kunnen verbeteren. Bij het volgende doelspel dat op het programma staat (bijvoorbeeld hockey), wordt er nog een keer aandacht besteed aan vrijlopen, en na de derde lessenreeks (frisbee) wordt er een laatste keer op beoordeeld. Dergelijke aspecten zijn ook voor andere domeinen te verzinnen, zoals *zwaaien* (beweegdomein turnen), *in de maat bewegen* (beweegdomein bewegen en muziek) of *een constant tempo aanhouden* (beweegdomein atletiek). Het vergt dus het definiëren van verbindende, onderliggende elementen tussen verschillende activiteiten. Met het beoordelen van geïsoleerde sportieve technieken is zo'n doorlopende lijn niet goed mogelijk. Ook voor regelbekwaamheid, omgangsbekwaamheid, en kennis en inzicht is het uiteraard belangrijk om voldoende 'ruimte voor leerwinst' te creëren.

Validiteit en betrouwbaarheid

Beoordelen en toetsen zijn een vorm van meten. Algemene kwaliteitscriteria voor een goede meting zijn validiteit en betrouwbaarheid.

Validiteit betekent 'meet wat je wil meten' oftewel 'beoordeel wat je wil beoordelen'. Wat je wil beoordelen is wat je hebt onderwezen in je lessen, en dat hangt als het goed is weer samen met je leerdoelen. Dus als je doel is om leerlingen meer *kennis en inzicht* bij te brengen met betrekking tot de relatie 'sport, bewegen en gezondheid', dan zal je deze kennis en inzicht ook moeten beoordelen. Dat lukt niet met een score op de shuttle-runtest. De *toepassing* van kennis, zoals bijvoorbeeld spelregelkennis, is eventueel wel te beoordelen gedurende het uitvoeren van een activiteit.

Betrouwbaarheid betekent dat je op een manier beoordeelt die nauwkeurig en robuust is. Met andere woorden, het geeft een goede indicatie van de capaciteiten van een leerling en is bijvoorbeeld niet te zeer afhankelijk van *wie* beoordeelt of *wanneer* je beoordeelt. Stel dat een leerling tijdens het oefenen meestal prima in staat is om een salto te springen, maar beoordeeld wordt op één poging die toevallig misgaat. Dan is die beoordeling geen betrouwbare indicatie van wat een leerling kan, maar vooral gebaseerd op toeval. In dit geval is herhaald beoordelen, waarbij bijvoorbeeld het gemiddelde of de beste poging telt, al een hele verbetering.

Maar voor betrouwbaarheid is het ook van belang dat er heldere criteria en normen zijn, die door alle docenten op dezelfde wijze worden gehanteerd. Het mag immers voor een leerling niet (te veel) uitmaken door welke docent hij beoordeeld wordt.

Transparantie

Veel leraren LO zeggen dat ze de beoordelingscriteria 'in hun hoofd hebben zitten'. Wanneer ze die echter uit zouden moeten schrijven, is de kans is echter groot dat ze iets heel anders op zouden schrijven dan een leerling zou doen {Redelius:2012bb}. Of zelfs dan hun directe collega zou doen. De 'heldere criteria en normen' waarover we hierboven spreken, zijn dus het startpunt voor een transparante beoordeling. De criteria en normen moeten te begrijpen zijn voor leraren en leerlingen. Vervolgens is het natuurlijk ook van belang dat deze bij alle betrokkenen bekend zijn. Ze moeten daarom vooraf bekendgemaakt worden, en gedurende het leerproces beschikbaar zijn. Bijvoorbeeld doordat leerlingen zelf een exemplaar krijgen van het beoordelingsinstrument, doordat dit in de les is in te zien, of op een bord of scherm staat. Leerlingen moeten (ook vooraf) kunnen begrijpen hoe de uiteindelijke beoordeling (bijvoorbeeld een cijfer) tot stand komt. Wanneer er meerdere criteria zijn, moet een leerling achteraf kunnen achterhalen hoe de score op elk van die criteria is geweest. En hoe dit vervolgens omgerekend is naar het eindresultaat. Tellen alle criteria even zwaar mee? Wat is de norm voor een voldoende? En. enz.

Haalbaarheid

Haalbaarheid is uiteraard een voorwaarde voor alles in het onderwijs, niet alleen voor de beoordeling.

Je kunt het allemaal nog zo mooi verzinnen, maar het moet in de praktijk wel haalbaar zijn.

Vragen die je jezelf geregeld moet stellen zijn onder andere:

- Is het uitvoerbaar in de tijd?
- Sluit het aan bij wat leerlingen kunnen?
- Is er genoeg draagvlak op school?
- Gaat het ten koste van andere (belangrijke) zaken?
- Koste het te veel geld?

Leraren LO zijn soms bang voor het creëren van een ‘papieren tijger’. Niemand zit erop te wachten dat je de hele les alleen maar beoordelingsformulieren loopt in te vullen. Toch lijkt het beoordelen met bijvoorbeeld rubrics, voor de meeste leraren meer werk dan ze normaal ‘kwijt zijn’ aan beoordelen. En misschien is dat ook niet helemaal te vermijden. Toch zijn er een paar punten die je daarbij in overweging kunt nemen, waardoor de tijdsinvestering uiteindelijk toch meevalt of de moeite waard wordt:

- Beoordelen is een vorm van feedback geven. Normaal gesproken is een gymleraar daar gedurende de les als het goed is al min of meer constant mee bezig. De kwaliteit van je feedback kan echter omhooggaan wanneer leerlingen duidelijk weten wat de beoordelingscriteria zijn. Je kunt ze dan immers beter inhoudelijke tips geven. Je vervangt dus deels je ‘oude’ feedback door nieuwe, betere feedback.
- Het is belangrijk om leerlingen te betrekken bij het beoordelingsproces. Wanneer je een goed en voor leerlingen begrijpelijk (gemaakt) beoordelingsinstrument hebt, zullen leerlingen zichzelf of elkaar kunnen beoordelen. Dat kost een keer een tijdsinvestering voor het maken of aanpassen van een beoordelingsinstrument, maar daarna zijn leerlingen voor een groot deel zelf verantwoordelijk voor de formatieve feedback (zelfsturing).
- In de huidige praktijk geven veel leraren LO na elke lessenreeks een summatieve beoordeling. Aangezien lessenreeksen vaak (helaas) maar enkele lessen beslaan, betekent dat een behoorlijke ‘toetsdruk’, zowel voor leraar als leerling. Het is dan beter om minder, maar wel beter te gaan beoordelen. Niet elke afzonderlijke bewegingsactiviteit hoeft afgesloten te worden met een eindbeoordeling! (Zie ook ‘Ruimte voor leerwinst’).
- De beoordeling ondersteunt als het goed is het leerproces van de leerlingen. Zij zullen daardoor bewuster bezig zijn met wat ze moeten leren, en hiervoor meer gemotiveerd raken. Gemotiveerdere leerlingen in de les betekent dat je minder tijd kwijt bent met het handhaven van de orde of andere vormen van klassenmanagement.

Tenslotte is het goed om je te realiseren dat het bijna ondoenlijk is om in één keer je hele beoordelingsstelsel op een goede manier aan te passen. Dat is echter geen reden om dan maar niets te veranderen. Er valt altijd wat te verbeteren, maar soms kan het maar met kleine stapjes tegelijk. Bedenk dan: *“Als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan!”*.